

Olulist Eesti rahvastikuarengus aastal 2022

Mihkel Servinski, statistik, Pere Sihtkapital SA juhatuse liige
21.12.2022

2022. aasta oli kindlasti väga keeruline aasta, paljude kriiside aasta: julgeolekukriis, pagulaskriis, energiakriis, tervisekriis, inflatsioon, taas tõusis teemaks spetsialistide vähesus – kindlasti pole see tõsiste probleemide kõikne loetelu.

Kas kriiside loetellu kuulub Eestis ka rahvastikukriis või oleme lihtsalt madalseisus, pole päris üheselt kokku lepitud. Küll leidub aga vähe eestimaalasi, kes eitavad paljude keeruliste, pikaajaliste probleemide olemasolu Eesti rahvastikuarengus. Näiteks taastetasemest madalam sündimus.

Maailma mastaabis ei saa rahvastikust rääkides kuidagi mööda vaadata maakera elanike arvu jõudmisest uude miljardisse tänavu novembris.

Mida aga meenutada Eesti rahvastikuarengust 2022. aastal? Minu valik on järgmine: rahvaloendus ja rahvaloenduse tulemuste avaldamine, hüppeliselt kasvanud sisseränne ning laste- ja peretoetuste märkimisväärne eesolev kasv.

Rahvaloendus 2021: eestlaste, samuti pereloomealiste osakaal rahvastikus on vähenenud

2022. aastal jõudis lõppfaasi pikalt ettevalmistatud 2021. aasta rahvaloendus. Toimus rahva loendamine varasemate Eestis toimunud loendustega võrreldes oluliselt muutunud meetoodika järgi. Meetoodika muutus oli aastaid vaidluste objektiks ja konsensuseni ei jõutudki. Eks aeg näita, kellel oli õigus.

Avaldati suur hulk rahvaloendusega kogutud andmeid. Fakt on, et rahvaloendusega kogutud andmed on jätkuvalt Eesti kõige mahukam rahvastikuga seotud andmekogu. Fakt on, et andmed ise, olgu neid ükskõik kui palju ja kasvõi ideaalse kvaliteediga, on vaid eelduseks arengusuundade targaks sõnastamiseks ja probleemidele optimaalsete lahenduste leidmiseks. Ettevaatav uudishimulik küsimused on: millise uue informatsiooni rahvastikuteadlased

kogutud andmetest välja loevad? millised ettepanekud nad teevad poliitikutele, et tagada Eesti Vabariigi Põhiseaduses tuleneva riigi peamise eesmärgi – eesti rahvuse, kultuuri ja kestmine läbi aegade – täitmiseks? millised otsused teevad poliitikud? kas Eesti jõuab rahvastiku arengu strateegiani? Kurbnaljakas on tähendada, et üks väheseid teemasid, mille siht on sõnastatud põhiseaduses, ei oma strateegiate lembelises Eestis oma strateegiat.

Kindlasti on rahvaloendus läbiviimisel tehtud suur ja tunnustamist vääriv töö, aga kui riik pärast üsna kulukat andmekogumist ei suuda jõuda probleemide parema sõnastamiseni ja probleemide lahendamiseks parimate otsuste vastuvõtmiseni, siis efektiivsest rahakasutusest põhjust rääkida ei ole. Kas läheb nii nagu sageli või oluliselt paremini? 2023. aasta lõpuks oleme kindlasti targemad.

Enne järgmise teema juurde minemist kommentaarideta tähelepanekuid, nii positiivseid kui negatiivseid, rahvaloenduste kontekstis (vt täpsemalt tabel 1 ja tabel 2 ning joonis 1 ja joonis 2):

- 2021. aastal elas Eestis rohkem inimesi kui 2011. aastal, kuid vähem kui rahvaloendustel, mis toimusid perioodil 1970-2000;
- 2021. aastal elas Eestis rohkem eestlasi kui aastal 2011, kuid eestlaste osatähtsus nende aastate võrdluses on veidi vähenenud;
- Venelaste osatähtsus Eestis on aastal 2021 võrreldes aastaga 2011 kahanenud, aga muude rahvuste osatähtsus kasvanud. Kasvanud on ka „rahvus teadmata“ osatähtsus.
- Kui 2021. aasta rahvaloenduse andmetel elas Eestis 37 369 inimest rohkem kui 2011. aasta rahvaloenduse ajal, siis sama võrdluse kohaselt kahanes 20-44-aastaste naiste arv – nimetame seda vanusrühma parimas sünnituseas olevateks naisteks – 20 695 naise võrra.
- 2021. aasta rahvaloenduse ajal moodustasid 20-44-aastased naised Eesti kogu elanike arvust 15,3% ja naistest 29,1%. 2011. aasta rahvaloenduse ajal olid need arvud 17,3% ja 32,3% ehk vastavalt 2 ja 3,2 protsendipunkti võrra suuremad.

Tabel 1. Eesti rahvastiku jagunemine rahvuse järgi rahvaloendustel perioodil 1959-2021

	1959	1970	1979	1989	2000	2011	2021
Rahvused kokku	1 196 791	1 356 079	1 464 476	1 565 662	1 370 052	1 294 455	1 331 824
Eestlane	892 653	925 157	947 812	963 281	930 219	902 547	919 711
Venelane	240 227	334 620	408 778	474 834	351 178	326 235	315 252
Muud rahvused	63 903	96 288	107 799	127 540	80 736	64 038	90 134
Rahvus teadmata	8	14	87	7	7 919	1 635	6 727

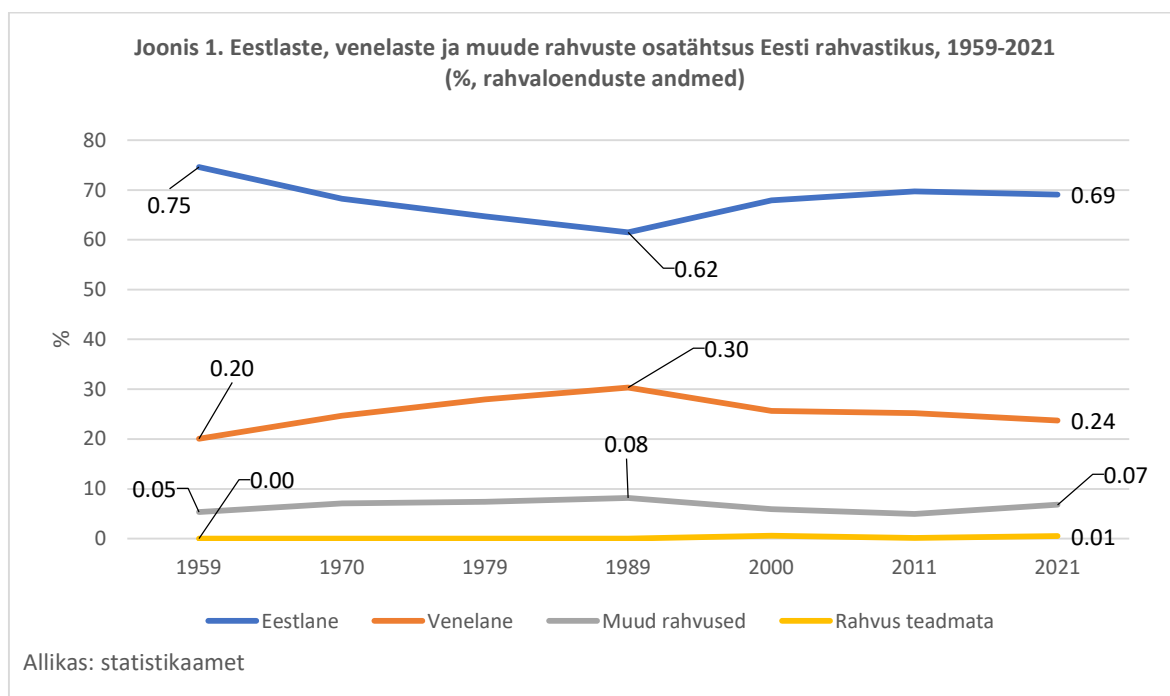
Allikas: statistikaamet

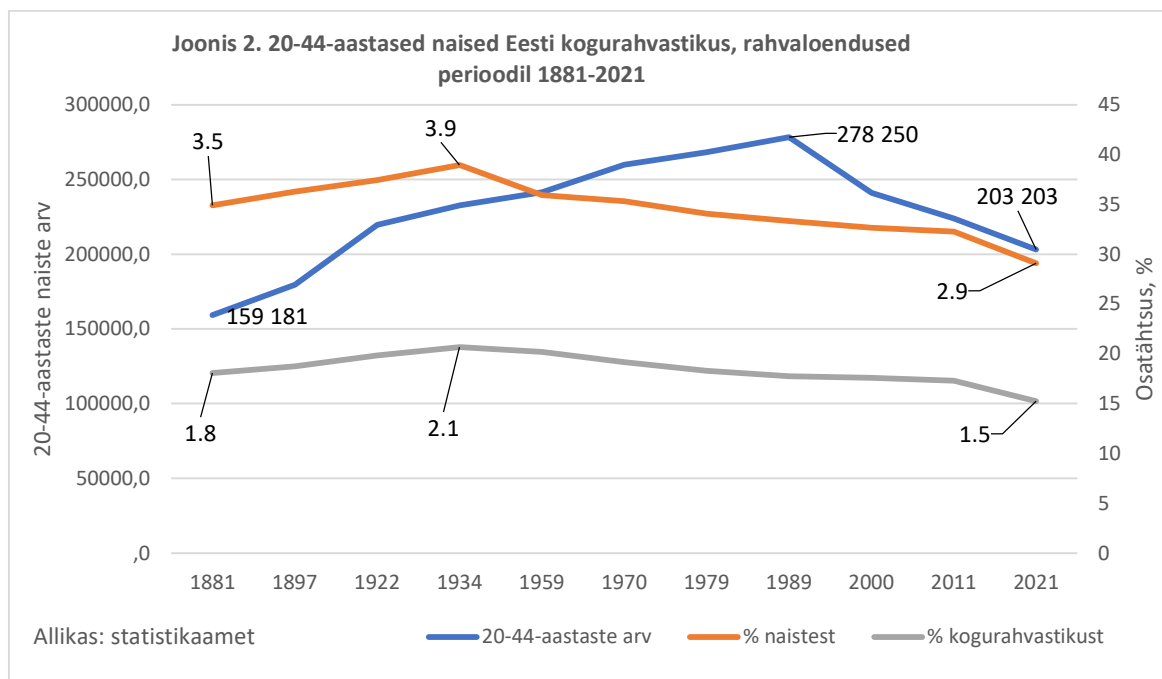

Tabel 2. 20-44-aastased naised Eesti rahvastikus, rahvaloendused perioodil 1881-2021

	Eesti elanike arv	sh naised	20-44-aastaste naiste arv	20-44-aastaste naiste osatähtsus naistest, %	20-44-aastaste naiste osatähtsus kogu rahvastikus, %
1881	881 455	456 113	159 181	34,9	18,1
1897	958 351	495 206	179 625	36,3	18,7
1922	1 107 059	586 820	219 742	37,4	19,8
1934	1 126 413	597 525	232 698	38,9	20,7
1959	1 196 791	671 701	241 397	35,9	20,2
1970	1 356 079	735 884	259 965	35,3	19,2
1979	1 464 476	787 202	268 104	34,1	18,3
1989	1 565 662	834 270	278 250	33,4	17,8
2000	1 370 052	738 201	240 975	32,6	17,6
2011	1 294 455	693 929	223 898	32,3	17,3
2021	1 331 824	698 398	203 203	29,1	15,3

Allikas: statistikaamet

Ränne 2022: põgenikevoog mitmekordistab sisserännet

Inimeste rändamises pole midagi uut. See on toimunud inimkonna tekkimisest alates. Rändest tekkivates pingetes pole samuti midagi uut. Eesti vaates võime öelda, et 2022. aasta tõi kindlasti kaasa taasiseseisvunud Eesti ajaloo kõige keerulisemad sisserändega seotud uued suured ja täiendavad probleemid. Täiendavad seepärast, et N Liidu ajast pärinevad ja sisserändega seotud raskused pole Eestis veel kaugeltki ületatud. Suured seepärast, et kuigi sisserände teema on tegelikult Eestis olnud vaidlusaluseks küsimuseks kogu taasiseseisvumise järgse aja, on Ukrainas toimuvast sõjast põhjustatud sisseränne maht tõstnud ka probleemide mahu tunduvalt suuremaks. Seeläbi ka keerulisemaks.

Kindel, et Ukrainas sõja jalgu jäänud ja Eestisse jõudnud inimesi tuleb aidata ja seda abi tuleb anda täna ja kohe. Abi andmise alustamisega ei saa oodata aastaid. Kuid võib-olla on siiski mõistlik mõelda lisaks tänastele ülisuure sisserändega seotud küsimustele ka probleemidele, mis selle protsessi tulemusel võivad tekkida aasta, kahe aasta, kümne aasta jne pärast. Võib-olla annab neid tulevikuprobleeme tänase targa tegutsemisega leevendada?

1988. aastal pidas tulevane Eesti president Lennart Meri loomeliitude pleenumil kõne „Kas eestlastel on lootust?“, milles ütles „Neljakümne kolme sõjajärgse aastaga on Eestisse sisse rännanud iga aasta 13000 inimest. Selle tendentsi jätkudes jäävad eestlased omal maal vähemusse hiljemalt aastal 2005,

tõenäoliselt varemgi. /.../ Ja veel: üheainsa inimpõlve vältel on rahvuslik homogeensus Eestis vähenenud üheksa korda. Euroopa ei tunne nii dramaatilist muutust, järelkult puuduvad ka analoogiad selle šoki tagajärgede prognoosimiseks.“

Väga täpseid andmeid 2022. aastal Eestisse saabunute kohta pole. Ajaloolane, Riigikogu liige Jaak Valge kommenteerib seda olukorda nii: „Omaenda riigi kodanike ja tõenäoliselt ka iseenda teadmatusse jätmine ongi valitsuse esimene oluline möödalaskmine. Sest kuidas kujundada poliitikat, kui pole teada, kelle suhtes seda poliitikat teha?“ (Jaak Valge. Eesti põgenikepoliitika vajab kiiret ja otsustavat muutmist.“ Postimees, 29. november 2022).

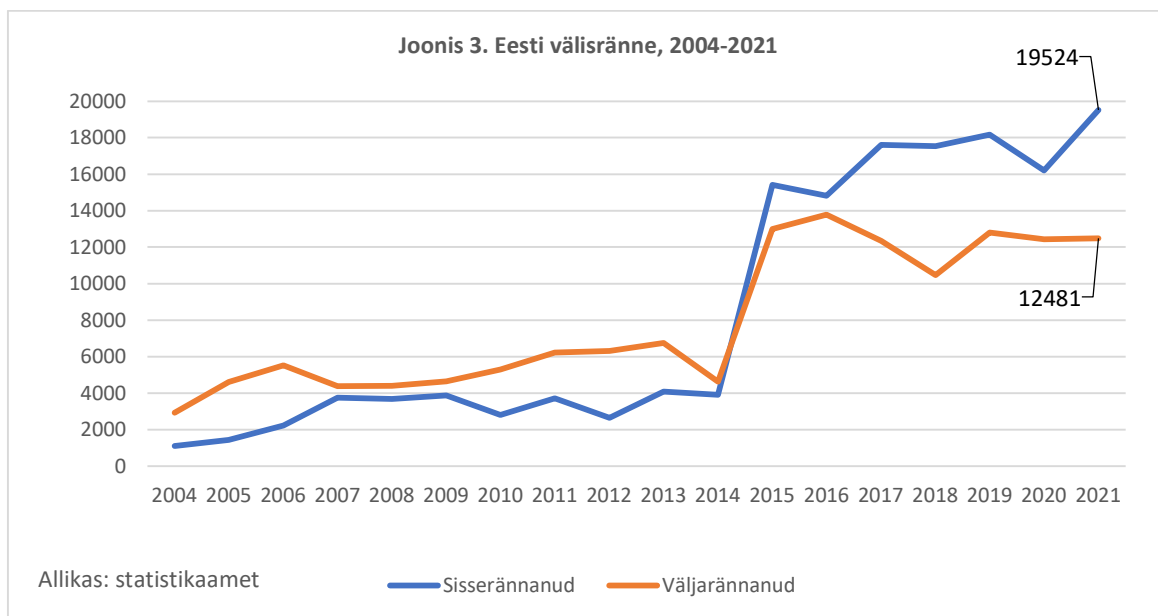
ÜRO andmetel on registreeritud Ukraina põgenikke Eestis 20. detsembri seisuga 64 593 (<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>), mis tähendaks Eesti rahvastiku kasvu nende arvelt ligikaudu 4,8%. Tõenäoliselt ei ole see tõlgendus sisuliselt ideaalselt täpne, kuid kindlasti on sissetulek Eestisse täna suurem, kui sissetulek, milles Lennart Meri nägi ülimalt tõsist probleemi aastal 1988. Kas on kindel, et täna oleme suure sissetulekuga kaasnevate probleemide osas immuunsemad? Mina ei ole.

Muidugi ei saa eitada, et suurenenud sissetulek on mõnede arvamuste kohaselt ka väike positiivne küljeke. Saabunud tööjõud peaks aitama lahendada Eesti riigi tööjõupuuduse probleemi. Vähemalt mingiks perioodiks. Tahtmise korral võime halva mängu juures teha ka paremat nägu, aga kas pea liiva alla peitmine lahendab probleeme?

Ränne ei ole loomulikult ainult rahvastikuarengu teema. Ränne on oluline ka julgeoleku ja majandusarengu kontekstis, aga see ei tohiks olla põhjuseks rändeprotsessi vähese arvestamisega rahvastikuarengu valdkonnas.

Hetkel võib tunduda, et rändepoliitika võrdub põgenikepoliitikaga, aga tegelikult on põgenikepoliitika vaid osa rändepoliitikast, mis sisaldab näiteks ka Eestist väljarännet.

Joonisel 3 on toodud Eestisse sissetulekute ja Eestist väljarännanute arvud statistikaameti andmetel. Jätame vaatlemata arvutamismetoodikate muutumise, aga juhime tähelepanu sellele, et Lennart Meri poolt ohtlikuna mainitud sissetulekute arv aastast 2015 pidevalt ületatud. Tunneme rõõmu sellest, et Eestis on positiivne rändesaldo, aga samal ajal näeme põhjust rännet ka kultuuri ja keele ning eesti rahvuse kestlikusse seisukohalt rohkem analüüsida.

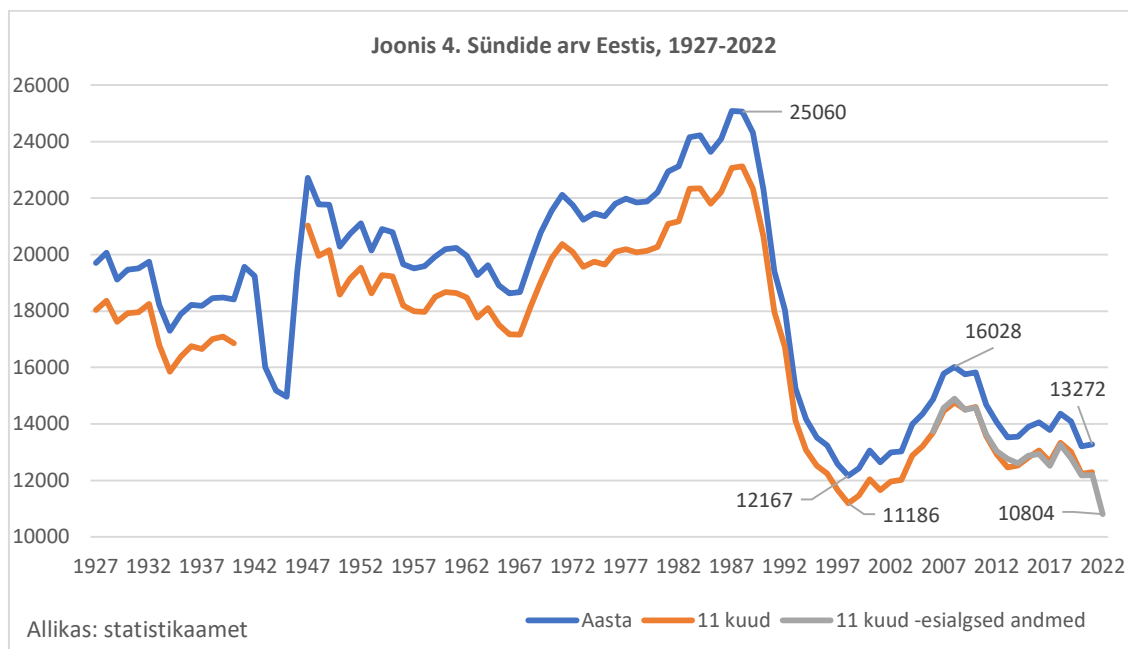
Sünnid ja toetused: kas perede majanduslik toetamine toob meid kriiside põhjustatud madalseisust välja?

Kindlasti on rahvastikuarengu üks kesksemaid teemasid sündide arv. Erialgsed andmed viitavad sellele, et 2022. aastal jääb sündide arv Eesti riigi läbi aastate ühele madalaimale tasemele (vt joonis 4). Kas just rekordmadalaks, see selgub peale aasta lõppu, aga kindlasti tasemele, mis rahvastiku taastet ei taga.

Väike sündide arv 2022. aastal ei mõjuta oluliselt Eesti elu 2023. aastal, aga kuna tagantjärele sünnitada pole võimalik, siis 2022. aastal sündimata lapsed ei lähe seitsme aasta pärast kooli, ei lähe paarikümne aasta pärast tööturule. 2022. aastal sündimata tüdrukud ei sünnita ca 28-aasta pärast – hetke statistika kohaselt – oma esimest last ja ei saa mitte kunagi vanaemaks.

Siseriiklikult oli 2022. aastal üheks enim kõneainet pakkunud teemaks perehüvitiste suurendamine. Perehüvitiste suurendamise eesmärgiks oli ja on suurendada sündide arvu Eestis ning viia see pikemas perspektiivis taastetasemele, mis tähendab, et Eestis peaks olema senisest märgatavamalt rohkem kolme ja enam lapsega peresid.

Loo kirjutamise ajal on „Perehüvitiste seaduse, perekonnaseaduse ja töölepingu seaduse muutmise seaduse 703SE“ seis kirjeldatud järgmiselt: „Etapp: Vastuvõetud 07.12.2022 Staatus: Saadetud Vabariigi Presidendile“ ehk siis protsessiga päris lõpuni jõutud veel ei ole.

Arutelud perehüvitiste tõstmis osas on olnud tulised. See on väga hea. Kui ühiskonnas pole ausat ja avameelset arutelu, siis tõenäoliselt pole tegemist demokraatliku ühiskonnaga. Kui diskussioon ise ja selle tulusus on loomulikud nähtused, ei saa rahule jääda diskussiooni kvaliteediga. Arutelu ei saa pidada konstruktiivseks, kui

- unustatakse probleem, mida lahendada soovitakse ja räägitakse kõigest, aga mitte asjast,
- teatakse vaid, miks ei saa, aga ei teata, kuidas saab või unustatakse parem lahendus välja pakkuda,
- kasutatakse mõisteid, millest pole võimalik üheselt aru saada ja millele pole seepärast võimalik ka vastu vaielda,
- tõstatatakse uusi probleeme, mis ei pruugi valed ja ebaolulised olla, ja neile ei pakuta lahendusi, sest eesmärgiks on vaid olemasolevale probleemile pakutav lahendus populistlike väidetega põhja lasta
- jne

Kõik eespool toodud väited vajavad põhjalikumalt lahtikirjutamist. Kui seda mitte teha, tekib olukord, kus pada sõimab katelt. Samas pole ühe looga võimalik kõiki probleeme lahendada. Sündimuse teema ei kao kindlasti üsna pikkade aastate jooksul Eestimaa oluliste probleemide seast. Pere Sihtkapitalil on kavas hoida sündimusega seotud diskussioon käimas ja aidata kaasa eestimaalaste harimisele sündimusega seotud teemadel. Nii et võtke seni kirjutatut sissejuhatuseks, mitte loona, millele pandud rasvane punkt.

Päris ilma konkreetse näiteta ei tahaks siiski oma lugu jätta. Kui üks tuntud poliitik ja riigikogu liige väidab, et ta ei saa toetada peretoetuste seaduse vastuvõtmist, sest tema arvates suurendab see laste ebavõrdsust, siis tuleb teda tunnustada ausa põhjenduse ja olulise teema tõstatamise eest. Pole küll leidnud vastavasisulist uuringut, kuid olen üsna kindel, et Eestis pole inimesi, kes sooviksid suurendada laste ebavõrdsust või kui neid on, siis „statistiliselt ebaolulisel hulgal“.

Poliitiku väitest võib välja lugeda, et Eestis on laste ebavõrdsus probleemiks ja ma olen sellega nõus. Kui on probleem, võiksid sellega kaasneda ju ka ettepanekud probleemi lahendamiseks alates sõnastamisest, mida me soovime ehk siis kirjeldatakse, milline peaks olema laste olukord Eestis. Ebavõrdsust täielikult kaotada pole ilmselt võimalik, sest seni, kuni on poisid ja tüdrukud, linnalapsed ja maalapsed, erinevate geenidega vanemate lapsed, erineva kultuuritaustaga lapsed jne on teatud ebavõrdsus või ka lihtsalt öelduna erinevus laste vahel kindlasti olemas. Oleks ülimalt tore, kui mõni partei võtaks oma programmi laste ebavõrdsuse kaotamise ja hakkaks selles suunas sisuliselt tegutsema. Alustades siis muidugi probleemi täpse sõnastamisega.

Aga 2022. aastast võtame kaasa teadmised, mille sõnastamiseks kasutan lugupeetud teadlaste sõnu.

Rein Taagepera. „Sündimusega on läinud paremini, kui mu kõige halvemad hinnangud prognoosisid. Võib-olla mu häirekella löömine pani mõnda inimest mõtlema. Ühelt pankurilt tuli arukas mõte, et kui esimene ja teine laps veel sünnib, aga kolmandat ei tule, siis seda peaks toetama. Kuna kolmandaid lapsi on ka suhteliselt vähe, siis selle ergutamise on ka suhteliselt odav.“ (Mikk Salu. Rein Taagepera: viimased 30 aastat on Eestile erakordselt head olnud, kui järgmised tulevad kehvemad – Postimees Nädal, 30. juuli 2022)

Ene-Margit Tiit. „Kuigi perepoliitika aitab sündimust suurendada vaid piiratud ulatused ja kõik meetmed väsivad mõne aasta jooksul, tuleb kindlasti perede toetamist jätkata, lisades uusi meetmeid. Hästi valitud ja suunatud perepoliitiliste meetmete mõju on mitmetahuline – enamasti parandavad need lastega perede olukorda, on väga tore, kui need muudavad ühiskonda ka lapsesõbralikumaks ja ühtlasi tolerantsemaks ja heatujulisemaks. Küllap siis tagatipuks ka lapsi juurde sünnib.“ (Ene-Margit Tiit. Ene-Margit Tiit: perepoliitika aitab sündimust suurendada vaid piiratud ulatuses – Postimees AK, 28. mai 2022)

Kokkuvõte ja unistus aastaks 2023

Loodan väga, et 2023. aasta lõpuks on Eestil olemas pikaajaline strateegia, kuidas tagada Eesti rahvuse, keele ja kultuuri kestmine läbi aegade ja et sellele strateegial on kõigi Eestimaa oluliste poliitiliste jõudude heakskiit.

Loodan, et Eesti riik suudab tagada piisava koguse kvaliteetseid andmeid, piisava võimekuse nende andmete analüüsiks, et tehtavad otsused oleksid tõesti teadmispõhised ning et oleks julgust ja tarkust teadmistele tuginevaid otsuseid teha.

Lõpetuseks üks mõte president Alar Karise aastalõpuintervjuust Eesti Päevalehele: „Kui tahame, et meil oleks haritud ja tark rahvas, siis see tähendab, et meil peab olema noori, kes on võimelised õppima. Et nad üldse olemas oleksid.“, millele lisan Rein Taagepera 31. mail 2008 Eesti Päevalehest avaldatud sõnumi: „Rahval, kellel pole lapsi, pole varsti ka täiskasvanuid. Rahval, kellel on kolmandik vähem lapsi kui taastootmiseks tarvis, on mõnekümne aasta pärast kolmandik vähem noori täiskasvanuid – ja veelgi vähem lapsi.“

Pere Sihtkapital on 2019. aastast tegutsev rahvastikupoliitika valdkonna mõttekoda Eestis, olles partneriks valitsusele, avalikule ja erasektorile ning laiemale üldsusele. Pere Sihtkapitali eesmärk on aidata kindlustada Eesti rahvastiku ja rahvusriigi kestlikkus. Eesmärk tugineb põhiseadusele, mille kohaselt peab riik tagama eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise läbi aegade.